

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću:
historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti
Bosne i Hercegovine: ZAVNOBiH**

Pejanović, Mirko; urednik

2024-10-21

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/795>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

ZAVNOBiH I AKTUELNA BORBA PROTIV SEPARATIZMA I UNITARIZMA

*Žarko Papić**

Zašto ZAVNOBiH s pravom smatramo vrhuncem antifašističke borbe? Zato što antifašizam nije samo borba i pobjeda nad fašizmom već i temelj, otvorena vrata, novom, boljem svijetu slobode, demokratiji i ravnopravnosti.

ZAVNOBiH, Prvo i Drugo zasjedanje, Mrkonjić-Grad 25. 11. 1943. i Sanski Most 30. 6. – 2. 7. 1944., s pravom se smatraju kamenom temeljcem državnosti BiH kao “ravnopravne federalne jedinice u Demokratskoj Federalnoj Jugoslaviji”.

Koncept rješavanja nacionalnog pitanja u višenacionalnoj Bosni i Hercegovini na osnovu pune nacionalne ravnopravnosti moguć je samo u okviru cjelovitih društvenih promjena, a to je jedini mogući osnov gašenja nacionalizma u našoj zemlji, ne kao posebno, političko ili ideološko pitanje. Riječ je o promjenama koje ukidaju društveno-ekonomske osnove nacionalizama iznutra ili spolja, definisane u Deklaraciji o pravima građana Bosne i Hercegovine iz Sanskog Mosta

Društveni karakter Deklaracije

Deklaracijom se određuje se unutrašnji karakter države, federalne jedinice. Te ratne 1944. u Sanskom Mostu definisana prava građana BiH u osnovi su ista kao četiri godine kasnije ljudska prava ustanovljena Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima usvojenom na Skupštini UN-a 10. 12. 1948.

Zavnobihovska, dakle naša Deklaracija je prvi dokument modernog doba koji garantuje ljudska prava svih, bez obzira na vjeru, nacionalnost i spol. Deklaracija UN je drugi dokument te vrste i značaja. Stoga s pravom možemo reći da je termin “pravo građana/ili ljudska prava” rođen u Sanskom Mostu 1944. Važnije od toga je pokazati 13 tačaka Deklaracije o pravima građana BiH, koji se na zvaničnim, državnim protokolarnim proslavama zanemaruju i nikada ne spominju. Zato ćemo ih citirati:

1. Ravnopravnost Srba, Hrvata i Muslimana Bosne i Hercegovine, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina;

* Riječ je o prvobitnoj verziji rada koja je izlagana na konferenciji; zbog teške bolesti i na kraju smrtnog ishoda autora nije se uspjela finalizirati verzija rada za objavu.

2. Sloboda vjeroispovijesti i savjesti kao ravnopravnost svih vjeroispovijesti;
3. Sloboda zbora i dogovora, udruživanja i štampe;
4. Lična i imovinska sigurnost građana, kao i sloboda privatne inicijative u privrednom životu;
5. Ravnopravnost žene s muškarcem, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblastima društvene djelatnosti;
6. Izborno pravo u demokratskoj Bosni i Hercegovini birači će vršiti tajnim glasovanjem na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog prava glasa. Aktivno i pasivno izborno pravo ima svaki građanin i građanka koji su navršili 18 godina života, a nisu toga prava lišeni na osnovu zakona;
7. Svakom građaninu zajamčeno je pravo žalbe na rješenja organa vlasti, kao i pravo molbe i pritužbe svim organima državne vlasti;
8. Niko ne može biti osuđen bez prethodnog sudskog postupka;
9. Narodna demokratska vlast obezbijediće putem zakonodavstva svim trudbenicima grada i sela život u skladu sa savremenim shvatanjem socijalne pravde i dostojanstvom čovjeka;
10. Narodna demokratska vlast preduzeće sve mjere da što prije likvidira nepismenost u Bosni i Hercegovini, da planski izgrađenom mrežom škola i kulturno-prosvjetnih ustanova unaprijedi opšte obrazovanje naroda i time omogući njegov što brži kulturni i ekonomski razvitak;
11. Narodna demokratska vlast posvetiće najveću brigu i podizanju narodnog zdravlja;
12. Radi odbrane demokratskog poretka, radi učvršćivanja bratstva naroda Bosne i Hercegovine, kao i svih naroda Jugoslavije, i ostalih tekovina Narodnooslobodilačke borbe, zabranjuju se sve fašističke i profašističke organizacije i progone sva lica koja se bave fašističkom i profašističkom djelatnošću.

Deklaracija je temelj izgradnje moderne BiH, historijskog iskorak, iz zaostale, nepismene, neravnopravne itd. zemlje u, danas bi rekli, evropske standarde. U tom kontekstu sve činjenice govore da je Periklovo doba realizovanja stavova iz Deklaracije bio period 1945–1991., tj. period SRBiH. Za taj period “što je više kleveta i laži, istina nam je draža”.

Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u Sarajevu, samo 20 dana nakon njegovog oslobođenja, 26. 4. 1945. Na njemu su odluke prva dva zasjedanja potvrđene i počeo je proces njihove institucionalizacije, formiranjem Privremene skupštine Bosne i Hercegovine te Zakonom o narodnoj vlasti i

formiranjem Vlade BiH. Prvi Ustav BiH usvojen je u decembru 1946, na osnovama ZAVNOBiH-a.

Kako je napuštena suština ZAVNOBiH-a – napredak društva i demokratije

Ključno mjesto, uz definisanje državnosti BiH, jest definisanje nacionalne ravnopravnosti kao *društvenog odnosa*, pretpostavke i uslova društvenog napretka, kao jedno od osnovnih ljudskih prava te uslov za harmonizaciju društva i njegovo jedinstvo. Politički i zakonski sistemi tek su “alat” za ostvarivanje ravnopravnih društvenih odnosa, nacionalnih, gender, socijalnih itd. Na tom “alatu” lome se društvene protivurječnosti, sudaraju različiti materijalni interesi istog društvenog porijekla, dominacije i osvajanja moći, nacionalne oligarhije. Njihovo porijeklo nije u naciji kao takvoj, već u socijalnoj “klasnoj” strukturi društva i težnji da se zadrže društveni odnos moći, dominacija nad “svojima” i drugima, a nacija je samo ideološki omotač za homogenizaciju i nacionalizam.

Rat i agresija na BiH otvorili su vrata poslijeratnom sunovratu unutrašnjeg kvaliteta BiH. Odbranjena je država, a uništen je njen zavnobihovski sadržaj, gender ravnopravnost, socijalna pravda, obrazovni sistem, zdravstvo itd.

Rastao je i sve nas zarobio novi unutrašnji sadržaj. Na krilima prvobitne akumulacije, nacionalne oligarhije su za nove standarde uvele korupciju, nepotizam, pljačkašku privatizaciju i posljedično siromaštvo većine. Izvršena je “de facto” nacionalistička kontrarevolucija.

Dakle, društvo radikalnog socijalnog raslojavanja koje u sebi ima elemente klasne podjele, ogromne socijalne nejednakosti, nacionalne konflikte, propast obrazovanja i zdravstva, a položaj žena su vratili više od 70 godina unazad u norme patrijarhalnog. Ekonomski, socijalno, obrazovno i zdravstveno prosperitetna BiH je od 1992. padala i padala, da bi 2018. završila na pretposljednem mjestu najsiromašnijih zemalja Evrope bez ozbiljnijih promjena do danas.

Zato su protokolarne, “državne” proslave ZAVNOBiH-a u organizaciji vođa nacionalističkih stranaka i njihovih oligarhija obična ubleha, morbidni bezobrazluk kojim ubice ZAVNOBiH-a slave rođendan sopstvene žrtve. Nacionalizam ima “klasnu” osnovu, proizvode ga oligarsi braneći kapital stvoren ratnom i poslijeratnom prvobitnom akumulacijom.

Biti radikalna znači zahvatiti stvar u korijenu, a korijen nacionalizma je vlast nacionalnih oligarhija.

U tom pogledu ništa se nije promijenilo, kad je riječ, naprimjer, o velikosrpskom nacionalizmu, od 19. vijeka.

“Politička misao osnovati Veliku Srbiju odgovarala je potpuno unutrašnjoj politici Srbije, koja je težila da u zemlji utvrdi neograničenu vlast dinastije Obrenović.”¹

“Vlasnici Srbije političkom raskomadanošću i porobljenošću svog rođenog naroda počeli su pravdati sopstvene apetite za porobljenje drugih naroda ... nacionalni ideali vladajuće klase su laž iza koje se krije težnja za eksploatacijom naroda u zemlji i porobljavanju drugih naroda.”²

“Vlasnici” Srbije su se istorijski mijenjali, od Obrenovića do Karađorđevića, od socijalističke nomenklature do aktuelne oligarhije režima u Srbiji, ali društveni sadržaj je ostao isti.

Ukidajući opisani društveni sadržaj ZAVNOBiH je ukidao korijene nacionalizma i otvorio prostor nacionalnoj ravnopravnosti.

Ključno pitanje Bosne i Hercegovine je odnos kolektivnih i individualnih ljudskih prava. Velike razlike u pokušaju rješavanja tog problema u velikoj mjeri su posljedica neznanja i beskonačne intelektualne površnosti na čijem se održavanju efikasno radi. To je potrebna osnova za razvoj i pokušaj praktične implementacije jednostranih koncepcija zemlje suprotno i ZAVNOBiH-u i referendumskom pitanju kojim se određivala ne samo nezavisnost BiH već i njen unutrašnji sadržaj, ravnopravnost naroda i građana. Neznanje i površnost, zaboravljanje sopstvene istorije samo su osnova, a njihovo održavanje politički projekat za separatizam ili unitarizam. Vrag leži u detalju, do prije desetak godina u političkom i medijskom jeziku BiH je bila višenacionalna država i društvo, a zatim dolazi do jezičke promjene, odjednom smo postali multietničko društvo uz veoma originalan termin “etnički nacionalizam” koji nema ni logičkog smisla. Naime, nacionalizam je politički program, a etnička zajednica nije politička kategorija. Naravno, nacija je izrasla iz etničke zajednice, ali samo ona može imati nacionalistički politički program. Ova jezička politička manipulacija će se razvijati pa ćemo vrlo brzo imati “etničku ravnopravnost”, tj. svako se može držati sopstvene etničke tradicije i vjere, a bez mogućnosti političkog subjektiviteta i političke ravnopravnosti. Da parafraziram čuvenu monarhističku izjavu: ako kao nacija nemate političku slobodu, tj. ravnopravnost, jedite svoje tradicionalne, etničke kolače.

¹ Svetozar Marković, *Srbija na istoku*, Gradina, Niš 1972.

² Dimitrije Tucović, *Srbija i Arbanija: jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije*, Nova štamparija S. Radenkovića i Brata, Beograd 1914.

Na početku projekta pokušava se izjednačiti etnička zajednica s nacijom što nije samo potpuna glupost već i namjera da se ukine politički subjektivitet nacije kao osnova nacionalne ravnopravnosti. I za srednjoškolske početnike elementarne istorijske činjenice morale bi biti poznate. Etnička zajednica je kategorija i stanje feudalnog društva i vezuje je jezik, vjera, etničko porijeklo, počeci kulture kroz tradiciju i običaje. Politički subjekat je monarh koji je nosilac suvereniteta i kompletne političko-društvene vlasti.

Slom feudalnog sistema kroz razne oblike građanskih revolucija, od klasične francuske građanske revolucije do onih koje su rezultat borbe za nacionalno oslobođenje, građanima je dao politički subjektivitet i oni su sada zajednica ravnopravnih ljudi, nosioci suvereniteta, dakle nacija. Osnovno je da je nacija proizvod građanskog društva i da je politički subjekt.

Jednonacionalne državne zajednice nastale sticajem raznih istorijskih okolnosti, od vjerskih ratova do etničkog čišćenja i genocida nad manjinama, uz sve unutrašnje probleme, relativno su otvorene za potpuni građanski model. Jedna nacija u jednoj državi nema problem s nacionalnom, političkom ravnopravnošću uz kasniju demokratizaciju odnosa s manjinama tamo gdje su preostale. Problem je s državnim zajednicama u kojima živi više nacija, autohtonog porijekla, što je rezultat istorijskih okolnosti, raspada velikih imperija.

Dvije koncepcije, s istim društvenim sadržajem, politikom dominacije jedne nacije, separatizam i unitarizam danas, suprotno ZAVNOBiH-u, veoma su prisutne u BiH. Boreći se retorički, kvazinaučno i politički praktično za dominaciju, održavaju stanje zamrznutog unutrašnjeg konflikta uz asistenciju tzv. međunarodne zajednice.

Separatistička koncepcija, istorijski i aktuelno inicirana i podizana od nacionalista Srbije i Hrvatske, samu nacionalnu ravnopravnost ukida tražeći jednonacionalno društvo. Etničko čišćenje i genocid stvorili su demografsku sliku koja izražava tu težnju, a u okviru BiH, umjesto nacionalne ravnopravnosti, traži se ravnopravnost teritorija, entiteta Republika Srpska ili "treći entitet".

Dakle, jednonacionalna teritorija uz minimiziranje prava i konstitutivnosti druge dvije nacije u RS, zalaganje za "građanski" izborni sistem "jedan čovjek, jedan glas", koji omogućuje jednonacionalnu dominaciju te entitetska svojina nad zemljištem koja bi trebala biti materijalna osnova sistema.

Unitaristička koncepcija je istog društvenog sadržaja. Komponente su, opet, jedna nacija, bosanska, koja ukida političku ravnopravnost drugih, koja treba da se prizna političkom odlukom, ukidanje konstitutivnosti kao ustavne

osnove nacionalne ravnopravnosti u cijeloj BiH te izborni sistem “jedan čovjek, jedan glas”, u našim realnim uslovima važan za dominaciju većinske nacije, i na kraju državna svojina sa svim elementima neostaljinističkog pristupa.

Društveni sadržaj obje koncepcije je isti, isti su i principi, samo se “pakovanja” malo razlikuju.

Suština problema je odnos kolektivnih i individualnih ljudskih prava, jednostrana afirmacija samo nacionalnih prava guši individualna, za šta je dobar primjer stanje i politika u Republici Srpskoj. S druge strane dio politika u bošnjačkom dijelu Federacije BiH direktno se zalaže za unitarizaciju zemlje i dominaciju većinske, bošnjačke nacije negirajući kolektivna ljudska prava i političku ravnopravnost nacija. Politika hrvatske vodeće nacionalne partije kao da nacionalnu ravnopravnost teritorijalizuje i već praktično ostvaruje sopstveni “neformalni” entitet.

Moguća je sinteza kolektivnih i individualnih ljudskih prava. Istorijski gledano i jedni i drugi, i nacionalna i individualna, istog su porijekla, iz građanskih revolucija. Prava su uvijek politička, utvrđena zakonima i karakterom društva, svaku naciju čine građani, a kolektivna prava su prva linija odbrane individualnih ljudskih prava.

ZAVNOBiH i Dejton

Nacionalna ravnopravnost u BiH se tokom njenog najdužeg mirnodopskog perioda i napretka, 47 godina u socijalističkoj BiH, ostvarivala politikom jedine partije Saveza komunista uz pokušaj njene demokratizacije uključivanjem nepartijskih građana kroz Socijalistički savez. Jačanje nacionalnog balansa i ravnopravnosti u kadrovskoj politici nije išlo bez problema. Nacionalna, emancipacija Bošnjaka, politička, profesionalna, kadrovska, nailazila je na otpore prije svega prethodno dominirajućih srpskih kadrova, protivljenje tzv. ključu. Proces ostvarivanja pune nacionalne ravnopravnosti Bošnjaka bio je paralelan procesu ostvarivanja pune ravnopravnosti BiH kao federalne jedinice SFRJ, a protiv srpsko-hrvatskog svojatanja dijelova BiH prisutnog i u partijskim i državnim rukovodstvima Srbije i Hrvatske. Tek u prvoj polovini 70-tih ostvarivala se, uz sve probleme, puna ravnopravnost SRBiH u SFRJ i Bošnjaka u njoj.

Rezultat te politike bio je veliki ekonomski i socijalni uzlet, tokom 70-ih, i kulturni uzlet, umjetnički i intelektualni te otvaranje velikih prostora medijskim slobodama, čime je BiH prednjačila u bivšoj nam domovini. Izgledalo je,

s pravom, da je BiH pozitivna paradigma zajedništava i održivosti nacionalne ravnopravnosti. Eksplozija nacionalizma u Srbiji, agresijom Miloševićevog režima na Jugoslaviju, želeći da je centralizuje s dominacijom većinskog, srpskog naroda, tj. njegove tranzicijske, političke i vojne oligarhije... Odbrana Hrvatske brzo je prerasla u Tuđmanovu agresiju prema BiH... Podjela zemlje je bila u "zraku", spriječio je otpor i borba prije svega Bošnjaka i demokrata Srba i Hrvata.

Istorijsko iskustvo iz naše prošlosti pokazuje da je puna, politička nacionalna ravnopravnost potrebna za harmonizaciju društvenih odnosa, što je uslov za ekonomski, socijalni, kulturni i svaki drugi napredak. Jednako i sam društveno-ekonomski napredak jača sve aspekte nacionalne ravnopravnosti... U jednopartijskom sistemu to nije bilo lako, ali je čvrsta politička vizija i politika to mogla ostvarivati uz neophodan uslov poštovanja društvene i nacionalne realnosti.

Dejton se suočio s dramatičnim problemom, mnogo kompleksnijim nego što ga pojednostavljeno interpretiramo. Trebalo je obezbijediti mir i osigurati održivost BiH... Razumjelo se da riječ o nacionalističkoj agresiji na zemlju koja je imala i unutrašnje korijene i spoljnu podršku i uključenost. Razumjelo se da je nacionalno pitanje ključni problem i da se uz punu podršku međunarodno priznatoj BiH u njenim avnojevim granicama mora obezbijediti nacionalna ravnopravnost u uslovima višepartijske demokratije.

Rješenje je pronađeno u beskonačnoj institucionalnoj birokratizaciji sistema u kojem bilo čije blokade odlučivanja postaju pogrešan oblik "ravnopravnosti". Institucionalizacija svega i svačega prirodno, logično, vodi teritorijalizaciji "ravnopravnosti". Potpuno se zanemario novi negativan društveni karakter zemlje. Rat i agresija uz ogromne žrtve uništili su socijalnu strukturu zemlje, a pljačkaška privatizacija omogućila je legalizaciju prvobitne akumulacije, švercom i pljačkom u ratu. Nacionalistički napadi susjeda uz nacionalnu odbranu Bošnjaka, formirali su nacionalni trougao vlasti, oligarhij-sku tajnu strukturu, koja brani sopstvene materijalne interese. Njena osnovna ideologija ne može biti ništa drugo već nacionalizam, homogenizacija zbog strahova od drugih, da bi se "svoji" na miru i komotno mogli držati u poziciji "ovce" za šišanje. Politički pluralizam je *de facto* ugašen u RS i hrvatskom dijelu FBiH, a proces prerastanja autoritarnog režima u RS u totalitarni napreduje.

Dejton je u velikoj mjeri rezultat pravne i geostrateške površnosti uz potpuno zanemarivanje izmijenjene socijalne strukture i političkog odnosa tri u osnovi jednopartijska sistema s najgorim osobinama tog tipa sistema.

Karikatura od opisanog pristupa može se vidjeti iz žalosne činjenice da se u tekstu Aneksa 4, Dejtonskom ustavu, riječ građanin spominje samo jednom, u preambuli, a riječ entitet 55 puta. Pri tome građanin ne može biti pravna apstrakcija, mora imati socijalnu osnovu, snagu i političku moć. Da je Dejton onemogućio pljačkašku privatizaciju nasuprot njenom favorizovanju od strane OHR-a i Svjetske banke, da je omogućio nastavak Markovićeve privatizacije, socijalne osnove i materijalni interes nacionalizma bili bi značajno umanjeni. Na žalost, interes krupnog kapitala Zapada, kroz “big bang” privatizacije u bivšim socijalističkim zemljama, tzv. tržišni fundamentalizam, dramatično je uništio privrede bivših socijalističkih zemalja stvarajući osnove da dio njih iz haosa izlaz traže u autoritarnim režimima od Ruske Federacije do Srbije ili Mađarske itd.

S druge strane, Dejton je ne samo zaustavio rat i agresiju u BiH već i otvorio prostor za njenu stabilizaciju i održivost... Postdejtonski period od 28 godina održivosti nezavisne, međunarodno priznate države duži je od postojanja Kraljevine Jugoslavije, a u istom periodu istočni susjed doživljava velike geostrateške promjene, raspada se SR Jugoslavija, Crna Gora obnavlja svoju nezavisnost i suverenitet, Kosovo zaslužno postaje nezavisna država. BiH se, uz sve unutrašnje krize i nestabilnosti, pokazala odzivom u postdejtonskom periodu, dok Srbija nije, platila je cijenu velikosrpskog nacionalizma.

Unutrašnja nestabilnost zemlje te svojevršni unutrašnji zamrznuti konflikt u velikoj mjeri je rezultat karaktera “protektorata” međunarodne zajednice. Njegova osnovna funkcija je, kako izgleda, održavanje stanja zamrznutog konflikta, izraženo u frazi “samo da se ne puca” te balansiranje između interesa tri nacionalistička jednopartijska sistema. Time Dejton kao pretpostavka normalizacije BiH ostaje samo pretpostavka, koja u nekim drugim opštim geostrateškim uslovima može dramatično erodirati.

Taj otvoreni prostor nestabilnosti obnovio je i ojačao istorijski prisutne separatističke i unitarističke politike i praktične poteze. Šta je pri tome “jaje, a šta kokoš” nije najvažnije, ali je jasno da je korijen tog procesa u potpunom nerazumijevanju i ideološkoj manipulaciji nacionalne ravnopravnosti. Osnova toga je proizvodnja javnog neznanja o naciji, njenom istorijskom karakteru, te naglašena politizacija tzv. teorijskih radova, dogmatska “intelektualizacija” politika, u zastupanju jedne, druge ili treće oligarhije i njenih interesa. Eksploziju “teorijskog” populizma omogućile su društvene mreže te tviter i facebook politicari, izgubila se mogućnost ozbiljnog teorijskog dijaloga, a umjesto argumenata, na sceni su političke diskvalifikacije drugačijeg mišljenja.

Nacija i nacionalizam – kako “ugasiti svjetlo činjenica i znanja”

Praksa političke diskvalifikacije do punog izražaja će doći povodom ozbiljne i važne knjige Slave Kukića.³

Autor je svojom poznatom retoričkom otvorenošću i direktnošću kritički analizirao stanovišta više domaćih autora o jednoj i jedinjoj “bosanskoj” naciji u Bosni i Hercegovini, te traganjem za argumentima u srednjovjekovnoj istoriji... S pravom je ukazao na to da je taj pristup identičan velikosrpskoj i velikohrvatskoj historiografiji koja BiH smatra oduvijek nacionalno srpskom ili hrvatskom. Riječ je o banalnoj, kardinalnoj grešci poistovjećivanja feudalnih društvenih odnosa s građanskim, o poistovjećivanju etničke zajednice bez političkog subjektiviteta s nacijom koja je “rođena” u građanskom društvu i ima politički subjektivitet. Nekritičko oslanjanje na beskonačnu dogmatsku površnost stranih autora, koja stavom “država jednako nacija” ukida mogućnost opstanka višenacionalnih društava i država, u osnovi “pere” sopstvenu istoiju etničkog čišćenja drugih da bi postali jednonacionalni.

Druga važna Kukićeva teza je analiza političke funkcionalnosti, cilja i interesa, zastupnika stava o jednoj, bosanskoj naciji. Uz prihvatanje mogućnosti da dio ljudi, bježeći od nacionalizma, izlaz traže u društvenom inženjeringu negiranja nacija i želje da bude samo jedna, bosanska, “naša”, to ni na koji način ne može biti niti ozbiljan naučni pristup niti odgovara istini. Veoma je opasno što se dio populističke intelektualne javnosti oslanja i proizvodi taj društveni inženjering stavljajući ga u funkciju jednog nacionalističkog koncepta, unitarnog otuđenja društvene moći od građana.

Autor jasno naglašava da, nasuprot prethodnom, nacionalna ravnopravnost, kolektivna i individualna ljudska prava vode harmonizaciji društvenih odnosa te cjelini građanskog društva.

O stavovima Slave Kukića svakako se može diskutovati, uz poštovanje njegovih argumenata na teorijski i istorijski utemeljen način i poštovanje drugačijeg mišljenja. Na žalost, reakcije na njegovu knjigu bile su suprotne, političke diskvalifikacije i optužbe za “antidržavnu” djelatnost. Osvrnućemo se samo na taj dio odnosa dijela autora prema teorijskom dijalogu, njegovu beskonačnu politizaciju. Kukić je u svojoj knjizi kritikovao stavove o jednoj, bosanskoj naciji, i negiranju nacionaliteta Bošnjaka, Srba i Hrvata kod vise domaćih autora. Odgovorili su Senadin Lavić i Zlatko Hadžidedić, kritikovani autori. Sam dijalog bio bi dobrodošao, a razmjena argumenata poželjna. Nasuprot tome, spomenuti autori su, bježeći od dijaloga i same teme,

³ Slavo Kukić, *Narod i nacija*, Kult-B, Sarajevo 2023.

kategorički stali na pozicije političke diskvalifikacije Slave Kukića. Umjesto dijaloga objavili su krunske radove populističke instrumentalizacije. Da ne bi bilo ikakve dileme, tekstovi odgovora već u naslovu određuju njihov karakter i namjeru.

Senadin Lavić svoj tekst naslovljava “Slavo Kukić je glas jednog šireg sklopa etnopolitike i antibosanske hegemonije”.⁴ U najboljoj tradiciji i praksi srbijanskih tabloida, tema je sumnjivi autor, a ne njegovi stavovi, te se teza zamijenila na samom početku. Knjiga Slave Kukića u Lavićevom odgovoru “smještena” je u opšti kontekst “uskrsnuća etnofašizma” (prvi podnaslov teksta). BiH jeste bila ugrožena velikosrpskim i velikohrvatskim nacionalizmom, a te tendencije ni danas nisu ugašene. Opstala je upravo u zajedničkom interesu sve tri nacije i građana da budu ravnopravni, politički i na svaki drugi način. Upravo je negiranje autohtone, višenacionalne Bosne i Hercegovine, jedna nacija s dominacijom većinske, “predvorje” otpora manjih nacija sve do separatizma. Za Lavića je realnost višenacionalnosti put u podjelu nasuprot istoriji, “praksi, životu, da ne pominjemo istinu i život svih nas... Tu je Kukić jedan od glavnih gresnika”. Tako se on pojavljuje kao medij kroz koji se širi glas jednog šireg sklopa etnopolitike i antibosanske hegemonije. Jer, ako nam taj “sklop” nameće “etničku grupu” u Bosni kao naciju, onda je “jasno da ne priznaje bosanskohercegovačku naciju i bosanskohercegovački državljanski identitet koji je danas cinjenica”

Kao i uvijek, odsustvo argumenata zamjenjuje frejdovski lapsus. Kategorički, apsolutni stav Lavića: “treba reći da postoji bosanski nacionalni identitet i da se više ne može potisnuti ... jer mi želimo bosansku naciju” jednak je stavu “želim da je zemlja ravna ploča i to treba reći”, jer “politička volja” određuje “činjenice” te treba težiti “trijumfu volje” kojom će se odrediti samo jedna nacija, bosanska, a drugi neka “jedu svoje etničke kolače” i “mirna Bosna”.

Zlatko Hadžidedić, takođe, u naslovu svog teksta nastavlja novoustanovljenu praksu tabloidne komunikacije. Naslov “Propagandni pamflet koji ne poštuje ni činjenice, ni logiku, ni naučnu metodologiju”⁵ i nije naslov, već konačna presuda nakon koje tabloidni zavisnik i ne treba čitati tekst.

U naslovu se, dakle, završilo s autorom Kukićem. Sada treba raskrinkati antidržavnu i izdajničku ulogu ANUBiH koja je organizovala promociju knjige svog člana uz pohvale autoru za ozbiljnost naučnog rada. Hadžidedić, manjirom isljednika, piše: “jer krajnje je vrijeme da javnost bude upoznata da je ova institucija pod sadašnjim rukovodstvom spala na tako niske grane da

⁴ *Slobodna Bosna*, 3. oktobar 2023.

⁵ *Slobodna Bosna*, 5. oktobar 2023.

joj nikakvo udaljšavanje od same nauke pa čak od same istine ne predstavlja ni etnički ni akademski problem ukoliko služi određenom političkom programu – u ovom slučaju programu etničke podjele Bosne i Hercegovine kao jedinog poželjnog ustavno-pravnog i političkog rješenja kao što nevješto propagira Slavo Kukić.” Dakle, ANUBiH i Slavo Kukić zajednički pokreću “udruženi zločinački projekat” podjele BiH. Ako vam citirani stav Hadžidedića liči na tekstove optužnica protiv Staljinovih političkih protivnika iz tridesetih godina prošlog vijeka, niste pogriješili. Politički totalitarizam, makar u pokušaju, ne može drugačije. Isljednik je dosljedan spomenutoj sudskoj istoriji, moraju se imenovati i oni koji podržavaju Kukića, “akademici – recenzenti Ivan Cvitković, Mirko Pejanović i Odjeljenje društvenih nauka ANUBiH”. Time su mete određene, ko i kada će realizovati Hadžidedićeve presude ostaje otvoreno pitanje.

Vrhunac nekritičkog, štreberskog čitanja i preuzimanja stavova stranih autora te sopstveno neznanje Hadžidedić pokazuje sljedećim citatom, prihvatajući navedeni stav: “Anderson smatra da nacije nisu nikakve organske tvorine proizašle iz etničkih identiteta nego artifičijelno zamišljene zajednice nastale u modernom vremenu rađanja sredstava masovnih komunikacija”. Logički slijedi da je nacije proizveo internet, a istorija ne postoji.

Proizvodnja neznanja, intelektualni i “teorijski” populizam su međuzavisni te otvaraju najširi mogući prostor političkim manipulacijama. To je samo posljedica velikog pada u obrazovnom sistemu čija je privatizacija bez strogih kriterija dovela do ekstremne formalizacije, proizvodnje diploma i akademskih zvanja, a ne znanja. Kupovina diploma samo je vrh ledenog brijega, veći su problem legalna akademska zvanja bez ikakvog dodira s kvalitetom znanja ili akademskog statusa. Činjenica da BiH izdvaja za naučnoistraživački rad svega 0,19% godišnjeg BDP-a, što je 10 puta manje nego prosjek EU, ili pet puta manje nego prije rata, uzrokuje to. Promjena tog stanja uslov je napretka i povratka ZAVNOBiH društvenim vrijednostima.

Literatura

- Hadžidedić, Zlatko (2023) “Propagandni pamflet koji ne poštuje ni činjenice, ni logiku, ni naučnu metodologiju”, *Slobodna Bosna*, 5. oktobar 2023.
- Kukić, Slavo (2023) *Narod i nacija*, Kult-B, Sarajevo.
- Lavić, Senadin (2023) Slavo Kukić je glas jednog šireg sklopa etnopolitike i antibosanske hegemonije, *Slobodna Bosna*, 3. oktobar 2023.
- Marković, Svetozar (1972) *Srbija na istoku*, Gradina, Niš.
- Tucović, Dimitrije (1914) *Srbija i Arbanija: jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije*, Nova štamparija S. Radenkovića i Brata, Beograd.